

ORZECH (189) *sb m*

o jasne; -e- (44), [-é-].

sg *N* orzech (59). ◇ *G* orzecha (31), orzechu (5); -a : -u *FalZioł* (14:5). ◇ *A* orzech (8). ◇ *I* orzech(e)m (1). ◇ *L* orzechu (4). ◇ *pl N* orzechy (32). ◇ *G* orzechów (30); -ów (4), -ow (2), -(o)w (24); -ów *Mącz* (3); -ów : -ow *SienLek* (1:2). ◇ *A* orzechy (15). ◇ *I* orzechy (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *bot. Iuglans L. (Rost); drzewo lub krzew z rodziny orzechowatych obejmujący kilkanaście gatunków drzew i krzewów jednopiennych wiatropylnych; wydaje owoce pestkowce otoczone twardą łupiną, występuje w Europie, Azji i Ameryce Pn.; nux HistAl, Mącz, Cn; caryon, nux aut iuglans Mącz; nux iuglans a. regia Cn (23) : Orzech ieden podle drogi łał, Koždy z niego orzechy rwał BierEz P3, K [2 r.]; Widzieli [...] także też y orzechy máiąc owoc wielki iáko máłony HistAl L6; KochZuz A5; Mącz 39d; RejZwierc 39.*

Przysłowie: A załz nie wielz przypowieści/ Orzech/ ośieł/ grzbiet niewieści: Máło pożytku działáią: Gdy ich kijem nie fłkádáią BierEz P3.

W przén (3) : Orzech z trciny niegdy łie łmiał/ A za nic iey łobie nie miał: Iže wiatrow nie ćierpiáłá/ Przed nimi łie cholebáłá BierEz K, P; Iuż y orzech głos dáie: iuż y trzcíná brząka: Przedłię w Piątek dwie iáie: á w Niedzięłę grzanká. LeovPrzepSamb b4v.

a. Zestawienie: »włoski orzech« = Iuglans regia L. (Rost); drzewo z rodziny orzechowatych (Iuglandaceae), uprawiane od starożytności ze względu na duże znaczenie gospodarcze: wielostronne użytkowanie drewna, liści, owoców i nasion; iuglans Murm, BartBydg, Mącz, Calep, Cn; nux iuglans a. regia a. Basilica, Persica, Persicum, Basilicum caryon, mollusca nux, iuglans bifera Cn [szyk 8:3] (11) : Iuglans. eyn welfchenus. Włoski orzech. Murm 109; BartBydg 74b, 77b; wezmi wodki z lištu włoskiego orzecha napaloney, wodki z blufzczu ziemne⁸⁹/ rozpułć w niey koperwafer y hałun FalZioł V 65, II 15b; ORzech Włoski przy drodze kiymi otłuczono/ Ogrodnik pánu rádził/ by gi ogrodzono. RejFig Cc7, Cc7; Iuglans, Włoski orzech/ Orzechowe drzewo. Mącz 176d, 146b; Calep 569a.

W połączeniu szeregowym (1): A drzewá káłztánowe włzędy wkoło niego/ Orzechy włoskie/ Figi RejWiz 46.

Przysłowie: Bowiem ći trzey połpołu/ iedno práwá máią/ Ze naleplze kiedy ie naczęłciey bijáią. Orzech Włoski á Ofieł/ y trzecia niewiáłtá RejFig Cc7.

2. *Owoc, pestka, nasienie różnych rodzajów i gatunków drzew, krzewów i roślin, zwane potocznie orzechem; typ owocu suchego o zdrewniałej łupinie; w XVI w. powszechnie stosowany w żywieniu i lecznictwie; nux BartBydg, Mącz, Calep, Cn (165) : Chłop niegdy ná targ idąc/ A pudło orzechow máiąć: W leśie łobie odpoczywał BierEz Q3, P3, Q3, Q3v [2 r.]; Stare Orzechy małthnieyfze á ku iedzeniu gorłze FalZioł III 18d; Nowego orzecha iádra rozeżwać w wftach á przyłóżyć na bolączkę FalZioł III 18d, III 18d; iż fir po mięłie, orzechy po rybách zdrowe bywaią. GlabGad K8, K8 [2 r.]; RejFig Ee2; Castanea, Kałtan/ ták drzewo yáko y orzech. Mącz 40a; Culeolum vel culleolum, Orzełziny/ zwierzchnie zielone wylupiny z orzechów. Mącz 71b; Hornotinae nuces, Látołsie orzechy. Mącz 158b; Mollusca, Nieyáki rodzay orzechów bárzo miękkich. Mącz 230a; Nauci, putamen nucis sive membranula quae in nucis iuglandis medio est, Lułzczina orzechá álbo skórká ná yádrku*

orzecowym też wziętko to co od owoców odchodzi. *Mącz* 242b; Nucleus. Iądro z orzechá. *Mącz* 255c; Pistacium, Nieyáki rodzaj orzechów który Aptekárze Phiſticorum zowá. *Mącz* 301b; Perveteres nuces, Dawno leżące orzechy *Mącz* 491c, 12b, 177c, 255c [2 r.]; *SienLek* 109; *RejZwierc* 77; *Calep* 569a, 710b; Częſto fię przypátruiać w karciętá fię wpráwi: O ſzczudłki/ o orzechy; potym groſze ftáwi. *KlonWor* 34.

W połączeniach szeregowych (7): Więć drzewá Muſzkatowe/ Morelle/ Oliwki/ Miedzy nimi dziwnych farb rozmaíte Sliwki. Więć s pięknemi orzechy Migdały/ Káłztany *RejWiz* 24; Náſtáwiał Fig/ Rozinkow/ y Mirábolanow/ Gronek winnych bronatnych/ Orzechow/ Káłztánow. *RejWiz* 109; A ták kthory Krol ich prawdziwy Krzeſcijánin/ nie iada iedno mleko/ máłło/ ryż/ owoce wſzelkie/ orzechy/ iągody/ y ine tákie *BielKron* 453v; Nux, Orzech/ wſeláki owoc w ſzczefzuyách roftácy yáko fá orzechy/ migdały/ káłtany/ zołádz/ muſzkat. *Mącz* 255c, 365a; *BielSpr* 48; *GostGosp* 168.

W przeciwstawieniu: »łupiny... orzech« (1): Co kfiędzu łupiny dał miáłto orzechow. *RejFig* Ee2.

W porównaniach (6): Y myſz nędzna gdy v niey orzechy obaczá/ Bárzo iá więc motyká przeſłádownáć raczá. Tákiez y bogaczowi czálem złoto wádzi *RejWiz* 48; Trzy czáłzki ná podobieńſtwo orzechá [quasi in nucis modum] wydrożone ná káżdym přęcie *Leop Ex* 25/33, *Ex* 25/33, 34; przez długi czás łápáły przed łobá onego páná/ iáko dzieći orzechy w czaczu. *GórnDworz* M8v; *WujJud* 67.

Tytuł utworu elegijnego „Nux” = „Drzewo orzechowe”, zaliczanego do pseudoowidianów (1): Co iefł myſz Homerowa/ co ſwierczek ſławnego Plutárchá/ álbo komor Mároná wielkiego. Co złoty Apuleow oſieł/ álbo ſztuczne Száchy Kochanowſkiego/ lub orzechy tłuczne Nazonowe: iedno to iż wczóne głowy/ Dowćipem ſwym igrały *KmitaSpit* Av.

Przysłowie: kto chce yádro yeſć/ złoń orzech. *KromRozm II* ov.

Zwroty: »zgniłego (a. [złego]) orzecha nie dać [za co]« (1): Wjierzmi mała to pocziecha Snać y zgniłego orzecha Niedał bych za twa wymowke *RejKup* y6; [Záłyę iefli ſye pánowie w náukách nye kocháią/ á ymi gárdzá/ pochlebnik by zá wſłyćkie księgi co ich ná ſwiećie złego orzechá niedał. *LorichKosz* 40v (*Linde*)].

»rozbić, rozgryznąć orzech« (1): Conficere nucem, Rozbić Rozgryznąć orzech. *Mącz* [114]d.

Wyrażenia: »czczy [= pusty] orzech« (1): Cassa nux, Czczy orzech. *Mącz* 38c.

»orzechy małe« = *orzechy laskowe, nux minor* (*Rost*) (1); Orzechy małe fá ku ſtrawieniu trudne dla gich zimnoſci *FalZioł* III 19b.

»olejek (z) orzechow« (2): Wezmi [...] oleyku z orzechow/ ktore zowá w aptecze/ nuces indaice *FalZioł* V 103, III 18d.

»skażony robaczywy orzech« (1): Nux vitiosa Skáżony robaczywy orzech. *Mącz* 500a.

»orzechy wielkie« = *orzechy włoskie, iuglans, nux magna* (*Rost*) (1): Rzymiánie/ puſzczáli powodzie lekkie rzeczy co wierzchem przepłynęły/ iáko fá orzechy wielkie/ iábłká/ y inne rzeczy/ ktore po wierzchu pływáią *BielSpr* 48.

Szeregi: »brzoskinie i orzechy« (1): A owaćiem nálaźł kobiałá/ Brzoſkiń y orzechow pełná *BierEz* L3.

»orzechy i gruszki« (1): Wiećie że też v mnie fá/ Orzechy y Gruźki. *RejFig* Cc4v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»orzechy albo jabłka« (1): orzechy albo jabłka wskazane/ dzieci przyciągają *WujJud* 67. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»żołędź, (albo) orzech« [szyk 1:1] (2): *Cerrus, arboris species ex glandinum genere, Czinerowe drzewo.* [...] *Cerrea glans, Zoładź albo orzech tego drzewa. Mącz* 49c; *Calyx – Wzeliaką łupina którą nakriwa owocz, iakoieft orzech, zoładz. Calep* 154b. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

Zestawienia: »orzech cypresowy (cyprasowy), z cypresowego drzewa« = owoc drzewa *Cupressus sempervirens L. (Rost)*; z rodziny *Cupressineae*; orzechy – nasiona w XVI w. popularne w farmacji; *galbulus Mącz, Calep* [szyk 5:2] (6:1): Wezmi gallufu/ orzechy Cyprefowe (z apteki) burztynu/ maftyki/ Kadzidla/ *Sanguinis draconis/* każdego potrośże *FalZioł* V 29, V 28, 96v, 102v [2 r.]; *Galbulus. Orzech z cyprefowego drzewa. Mącz* 142a; *Galbulus – Cypraffowi orzech. Calep* 445b.

»daktylowy orzech« = owoc palmy daktylowej, *Phoenix dactylifera L. (Rost)* (1): *Balanus, Zoładź.* [...] *Proprie tamen de palmulis sive dactylis dicitur, Daktilowy orzech, ex quo unguentum exprimitur. Mącz* 22d.

[»orzech grecki« = owoc drzewa migdałowego *Amygdalus communis L. (Rost)*; *migdał; amygdala, Graeca nux, Cn:* zmieszawszy z wodą iądrą orzechow Greckich tłuczone/ polewają póm wśzy *Cresc* 1571 569.]

[»orzech indyjski« = owoc drzewa *Cocos nucifera L. z rodziny palm, orzech kokosowy:* Orzech Indyjski/ *Nux Indica. Indiánifch grofze nufz. SienHerb* K4#v, E#.]

[»orzechy kasztanowe« = owoc i nasienie kasztana jadalnego, *Castanea sativa Mill. (Rost)*, z rodziny bukowatych (*Fagaceae*) o jadalnych owocach: przeto lepiej śiac orzechy kasztanowe księżycá *Liftopadá Cresc* 1571 408.]

»kolący orzech« = owoc rośliny *Trapa natans L. (Rost)* z rodziny kotewkowatych (*Hydrocaryaceae*); owoc z czterema kolcami, kiedyś jadalny; *kasztan wodny, kotewka, wodny orzech* [szyk 1:1] (2): Głowkę iednę albo dwie/ ośtu kołmatego/ Zás Orzechow kolących przydawśzy do tego. *PaxLiz* E4.

~ *W porównaniu* (1): bo też to więc bywa/ że drugi piłmo przytoczy/ że thák przylęże do drugiego piłmá/ iákoby ow kolący orzech do marmurowey thablice przyłożył. *SarnUzn* D5. ~

»laskowy orzech« = owoc leszczyny, *Corylus avellana L. (Rost)* z rodziny brzoźowatych (*Betulaceae*), owoc – nasiono o gładkiej brunatnej łupinie, w XVI w. duże zastosowanie w żywieniu i lecznictwie; *avellana (nux) Murm, BartBydg, Mącz, Calep, Cn;* *coryli a. Pontica a. Praenestina nux Mącz, Cn;* *nux silvestris BartBydg; leptocarium Calep* [szyk 18:8] (26): włofy má barwy orzecha lądkowého dozrzalé⁸⁰ *OpecŻywList* C; *Murm* 109; *BartBydg* 16b; ORzechy ląkowe fą cirpniefyze niżli włofkie, dla więtfzyey części ziemie ktora ieft w fłożeniu gich *FalZioł* III 19a; Sok z szefzelinek/ To ieft z owych cząfołek zielonych w ktorich orzech Ląkhowy fiedzi *FalZioł* III 19b, +6b, I 108a, III 19a, V 77v; *Corylus. Lefzczyná. Eius fructus est avellana, ut avellana nux Laskowy orzech Mącz* 66d; *Nux pontica, Laskowy orzech. Significat etiam arborem, Lefzczyná. Mącz* 255c, 20a [2 r.], 312b, 318d; wtłucz czofnku iąderko iedno albo dwie/ włóż onego ciáftá w fkorupę lądkowého orzechá *SienLek* 140; Nátłucz iądr orzechów lądkowych [!] z fołá á z łoiem vgniłym/ á ná ránę przykłáday. *SienLek* 151v, 47v; *Calep* 113b, 592b.

~ *W porównaniach jako określenie objętości lub wagi leków (6):* á vczyn z teytho maľfy piľuľy, iako laľkowy orzech miãľfze *FalZioľ V 24*; á z tego wzytkiego vczyn piľuľki z oleykiem Sizaminis, tak wielkie iako laľkowe orzechy *FalZioľ V 86*; Też wyka trochę vprażona, á potym łtarta na mąkę, á z miodem zmieľzana/ czo laľkowy orzech waży iedżona poranu/ barzo tuczy wychľe⁸⁰ człowieka *FalZioľ V 89v, V 25, 32v*; weźmi prochu s korzenia y z iáiec záięczych/ iáko łupinkę laľkowego orzechá *SienLek 112*. ~

»orzech leśny« = *owoc rośliny Corylus Avellana L. (Rost)*; *orzech laskowy (1)*: łámym Rhabárbárum/ ná raz go biorąc poranu/ iáko czerwony złoty Ducat záważy: álbo iefli z cály nie bęďdzie/ ná rozum iáko dwa orzechy leśné/ [...] nie źle ćiaľo przepurguiem *Oczko 38*.

»migdaľowy orzech« = *owoc drzewa migdaľowego Amygdalus communis L. (Rost) z rodziny róźowatych (Rosaceae) o jadalnych nasionach, migdaľ (1)*: Amygdalum, Migdaľowy orzech/ álbo Iádrá. Graeca nux, idem. *Mącz 8c*.

»orzech muszkatowy« = *nasiono drzewa muszkatu Myristica fragrans Houtt. (Rost)*; *miristica nux Mącz [szyk 10:7] (17)*: Muľzkatowy kwiat bywa obierany z drzewa y z orzecha muľzkatowego *FalZioľ III 10a*; (*nagľ*) Nux Muľcata. Muľzkatowy orzech. (-) ORzech Muľzkathowy iefth ciepły y fuchy w wtorim łtopniu/ iefth owocz zdrzewa iedne⁸⁰ ktore roľcie w Indijey *FalZioľ III 10b-c*; Wino Muľzkatowego orzechu/ przyczyniľwzy trochę maľtiki źoľádek zaziębiony y inľze wnětrźnoľci zagrzewa y poľila. *FalZioľ III 10c, +6, I 9b, V 38, 42v, 92*; Meluzá dáľfza poľyľa theż do Kálekutu Muľzkatowe orzechy *BielKron 454v, 454v; Mącz 240a; [SienHerb K4#v]*.

~ *W poľázeniach szeregowych (5)*: potym przyľoź Cinamonu/ Imbiru/ gaľganu/ muľzkatowe⁸⁰ kwiatu y orzechu muľzkatowego *FalZioľ I 105d, [*8], V 27v, 105v, 106; [SienHerb 540a]*. ~

»palmowy orzech« = *owoc palmy daktyľowej Phoenix dactylifera L. (Rost)*; *daktyľ (1)*; Dactylus, pro fructibus palmae arborum Páľmowy orzech. *Mącz 77a*.

»włoski orzech« = *owoc drzewa Juglans regia L. (Rost), z rodziny orzechowatych (Juglandaceae); owoc duży pestkowiec zwany potocznie orzechem, w twardej skorupie otoczonej zieloną, skórzastą okrywą; duże znaczenie wszystkich jego składników: nasion, okrywy, skórki w przemyśle spożywczym, kosmetycznym, lecznictwie; (nux) juglans Murm, BartBydg, Mącz, Calep, Cn; caryon Calep, Cn; nux regia, mollusca nux, pomum Cn [szyk 27:22] (49)*: Nux vľualis. Orzechy włoskie. *FalZioľ +6b*; Też wwarzony blufcz w ługu z łupinami orzechow włoskich nie dozraľych: wľofy czerni *FalZioľ I 48b*; Skora włoskiego orzecha vľuľżona, á na proch łtuczona ten proch wyľuľza bez káľania *FalZioľ III 18d*; Niektorzi rutę z Orzechy włoskimi iedżá aby łie nienakaziľy powiethrzem iadowithem *FalZioľ V 62v*; Orzechy włoskie po ribach iefć: iefť iakoby drijakiew przeciw iadom. *FalZioľ V 64, I 70b, II 15b, III 18c, 19a, V 71 [2 r.] (15)*; wľozila worzechu wľofkym wľtudnya gdzie byďlo pyalo aľe nyewye czo, y od thegoľź Byďlo napywľfchi fzyą zdichalo *LibMal 1544/86*; Sobola nie vkaże áź kiedy chmurny dzień/ Bobru kaźdego popráwi łkorupámi zwirzchnimi Wľofkich orzechow *BielKron 430*; Dissepimentum, Skórká/ Lupynká która we włoskim orzechu miedzi yádrkyem yeťt. *Mącz 90d*; Figi z włoskimi Orzechy ná czczo iefć *SienLek 7v*; Ale kogo thá przygodá zwykľá nágábáć/ ma mieć pogotowiu fok Wľofkich orzechow [...]: Weźmi orzechow włoskich poki iefczce mľode ľá/ á vtľukľzy ie w łtepcę/ wycięśni wzyťtkę wilgość s nich *SienLek 81*; Albo máľľá łtárego wľoź w łkorupę Wľofkiego

orzechá/ to ná pępek przywiąż *SienLek* 104; Albo iądro Włofkięgo orzechá ná czczo zeżwác/ á ná ránę przyłożyć. *SienLek* 152, 55, 83v, 101, 125v, 151 (13); *Calep* 168a, 569a.

~ *W połączeniach szeregowych* (5): WEzmi liftkow rucianych łwieżych ze trzydzieci/ iądręk włofkich orzechow, pięć, Fig łuchych też z pięć *FalZioł* V 72v; Zoładek potwierdzáią/ Iábłká kwásne/ Rozynki/ Oliwki/ białe Orzechy włofkie z Figámi/ Gorczycá/ Rzepá wárzona/ Káppáry *SienLek* 9, 124v, 157; Konfekty/ iáko grufzki/ wiśnie/ orzechy włofkie/ brofkwinie/ y infze rozmaíte owoce w cukrze y w miedzie máią byđź łmázone *GostGosp* 130.

W porównaniu (1): Bo iáko ładownik wedle náтуры drzewá/ iedny owoce łam ręką łwoią zbiera/ iáko wiśnie/ brofkwinie y inne iągody miękkie: drugie trzęsie iáko grufzki y iábłká: á drugie kijem obiia/ iáko włofkie orzechy: ták Pan Bog miękczyłze łercá/ łamym kazánim y przykłády [...] twárdłze pogroženim [...] ielzche twárdłze/ karánim y łrogim zgromienim [...] do pokuty y wpámiętánia przywodzi. *SkarŻyw* 80.

W porównaniach jako określenie objętości, wagi lub kształtu leków (7): A thak gich pożyway/ czo dwa orzechy włofkie zaważá. *FalZioł* III 13a; á na then chleb połypac, tak wiele iakoby poł włofkiego orzecha, to ielc czo łie może dobrze włypac w łkorupę poł włofkiego orzecha. *FalZioł* V 90v, V 91v, 94v; Też Popioł z łierci Záięczy/ vłmázone z miodem/ lekko żywot przepuści/ gdy go kto zákuši/ iáko Orzech włofki. *SienLek* 38v, 112.

W charakterystycznych połączeniach: jądra włoskiego orzecha (5), *łupiny, łuszczyny* (3), *skora, skorka, skorupa (zwirzchnia)* (3).

Przysłowie: Nadobnyć bęđzye Káłztan álbo Orzech włofki/ A kiedy gi rozłupisz áli w nim ni trołzki. *RejWiz* 91. ~

»wodny orzech« = owoc i nasienie *Trapa natans* L. (Rost) rocznej rośliny wodnej z rodziny kotewkowatych (*Hydrocaryaceae*), owoc duży z czterema kolcami, obecny w stawach, jadalny; kotewka, kasztan wodny; *tribulus aquaticus*, *castanea nux aquatica cornuta* Cn (4): Tribulus, Wodny orzech rogáty/ álbo morski ofet. *Mącz* 463c; A gdy przynioł pełne zánádrá płóćic/ łaskowych y wodnych orzechow/ á kaczorá álbo gołębiá ábo wiewiorkę zá páłem/ to go z oney kofzule s płófkonek rołtrząłáli rołpaławłzy *RejZwierc* 274; Tribulus – Kniat zabimi włofami, fructus wodni orzech. *Calep* 1082b; [Wodny orzech/ y Kotewki/ *Tribulus Aquaticus et Tribulus terrestris*. Wáłłfer nułł und Stechend nułlein. [...] DWoiáki ielc v Łácinnikow Tribulus/ To ielc wodny y ziemny/ Wodny my orzechámi wodnymi zowiemy/ Ziemny/ v nas w tych łtronach nierołćie/ ále bliłko morzá *SienHerb* 178b, E#].

~ *W porównaniu* (1): Byli też kowale co niedźwiadki czynili żelázne/ ná trzy álbo czterzy rogi oftre ná kłztałt wodne^{go} orzechá/ ktore po polu kłádlı w táiemne mieyłcá/ s kąd nieprzyáciel ciągáńł/ á gdy przyłzli ná ony mieiłcá/ konie łobie ná nich pochromili *BielSpr* 9. ~

»ziemny orzech« = owoc rośliny jednorocznej *Arachis hypogaea* L. (Rost), z rodziny motylkowatych (*Papilionaceae*); orzacha, orzeszki ziemne, arachidowe; *astragalus*, *ficus terrae*, *glandula*, *talus* (a. figura), *cicer rusticum vel montanum vulgo* Cn (1): Ischas, Raphani agrestis genus quod apion nonnulli, alii agrioraphanum appellant [...] quoddam leguminis aut viciae genus, non dissimile a stragalo,

panem porcinum in multis Germaniae locis vocant, quod radículas eius dulces et rotundas, sues agris effossis requirant – Ziemny orzech. *Calep* 565a.

W przeni (1) : Ieden też dobry towarzyż pánu Rylfkiemu dworzáninowi iáko owo troché ma gębę fkrzywioną: powiedział [...]. Iedno práwi zgryś ten orzech/ kthory maśz w gębie/ á potym powieday ná mię/ co raczyż. *GórnDworz* Q8v; [Dla ktorey [*Heleny*] fie wćzęły walki Iż drugiemu wypádli orzechy fkobiałki *SqdParysa* A2].

[*Zwoty*: »orzech rozgryźć« = *rozstrzygnąć problem*: Więc o wszytkiem razem radzą, aż ze wszytkiego nic; a gdzie trzeba orzech rozgryźć, to dyskurują, chwałą, ganią, przewracają, wokoło chodzą *PismaPolit* 165.

»orzech wyłuszczać« = *przedstawiać, zdawać sprawę, wyjaśniać*: Ná co zás íam odpowieda/ y ten orzéch wyłufcza. *SenekaGórn* 18.]

3. Przedmiot wykonany na kształt i podobieństwo orzecha (1) :

a. *Część broni i sprzętu myśliwskiego* (1) : [orzechy poczyń koscíáne álbo rogowe/ ktore będą v pobocznic [części sieci na *kuropatwy*]: máią chodźić ná rozieżdzie od cewki fie opierác *CygMyśl* F4.]

[*Wyrażenie*: »orzech u kusze« = *obrotowy walec z kości zaopatrzony w dwa nacięcia: w jednym zahaczano cięciwę, w drugim znajdował się koniec dźwigni spustowej*: *Nux baleftri. la Noce della baleftra. Orzech v kusze. Die armmerst nufz. Dict* 1566 F4v.]

W przeni (1) :

Zwrot: »na orzech náłóżyć« = *przygotować się do walki* (1): A což kiedyby iefzće przyśzło ná orzech náłóżyć: á z ták możnym á trzeźwym woyfkiem Tureckim fie zetrzeć/ coby tu íobie dobrego obiecować? *PowodPr* 72.

b. [*Klejnot, ozdoba*: *Clenodia reperta* [...]] orzech wiątszy oprawiony írzebrem, ważeło oboje i orzech i írrebro marca 1 skoczec [!] 1; orzech mniejszy takież oprawiony írzebrem ważeł skojcy 20 *InwMieszcz* 1559 nr 84; pas na czerwony tkanicy, kubek złocisty, orzech oprawny írzebrem, noženki złociste bez nożów *InwMieszcz* 1572 nr 174.]

Cf ORZECHOŁOM